

Дискусія щодо природного
богослов'я серед представників
діалектичного богослов'я

КАРЛА БАРТА

та

ЕМІЛЯ БРУННЕРА

РЕНЕСАНС ХРИСТИЯНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ, ЩО мав місце в останню половину століття, послужив оживленню природного богослов'я, тієї гілки богослов'я, яка займається пошуком основи віри в існування Бога як з ресурсами одкровення, виражених у вигляді авторитетних тверджень Біблії, так і без них. Сьогодні, на противагу середині минулого сторіччя, природне богослов'я активно розвивається як область досліджень, в яких особливо сучасні філософи оновлюють традиційні аргументи на користь існування Бога. Карл Барт, швейцарський протестантський богослов 1-ої пол. ХХ ст., більшу частину свого життя боровся проти богослов'я, яке поставило на місце одкровення Бога "релігію людини", яке намагалося пізнавати Бога без Нього, доводячи, що необхідно повернутися до Слова Божого, одкровення, Бога.

Аналізуючи християнське богослов'я, Барт критикує його як те, яке дало місце для природного пізнання Бога, тобто, для загального одкровення та природного богослов'я, яке вважається як пізнання божественного, яке люди здатні отримувати у світі і за допомогою світу, а також завдяки людській свідомості загалом, окремо від конкретної, історичного божественної дії одкровення^[1]. Вивчення історії богослов'я Бартом показує, що вплив такого природного богослов'я зростав упродовж століть, результатом чого була ліберальна традиція Шляєрмахера і Рітчля^[2]. Ще однією проблемною особливістю у розвитку цієї думки за Бартом є середньовічне антропологічне поняття *analogia entis* (аналогія буття, припущення про подібність між кінечним і безкінечним буттям, що лежить в основі *a posteriori* доказів існування Бога і обговорення *attributa divina* в роздумах Фоми^[3]).

Йдучи в розріз з таким підходом, Барт констатує: «Окрім і без Ісуса Христа ми взагалі не можемо сказати нічого про Бога та людину та їхні стосунки один з одним»^[4]. Для Барта, таким чином, істина Божа, а саме одкровення Бога, дане по благодаті, веде до відкуплюючого знання про триєдиного Бога. Саме тому таке знання не може бути відкриттям чи результатом природного богослов'я. Саме тому Барт критикує природне богослов'я як вчення про «єднання людини з

Богом, що існує поза Божим одкровенням в Ісусі Христі»^[5].

Протиставляючи себе Емілю Бруннер, Барт наголошує, що одкровення – це не шось у природі, що може підготувати шлях до Божого особливого, благодатного одкровення. Саме одкровення приходить до нас і здійснює цю зустріч, єднання, сприйняття. Єдиною ж правильною відповіддю з боку людини – це віра. Ціль одкровення, згідно Барта, як це гарно подав Дж. Морріс, полягає в тому, щоб спасти людство від власних уявлень про «Бога» / божественного, уявлень, які ведуть до такої вищої форми людського бунту та невіри, релігії, включаючи християнську релігію, в результаті чого підпадають під суд єдиного божественного одкровення триєдиного Бога^[6].

У даній статті буде детально розглядатися один з найбільш відомих диспутів першої половини ХХ ст., який відбувся між представниками діалектичного богослов'я – Карлом Бартом та Емілем Бруннером, який також спричинив до різкого відкинення Бартом, взагалі, природного богослов'я.

Джон Харт зазначає, що Бруннер ще перед 1918 роком вже почав висловлювати занепокоєння з приводу «односторонньої» концепції одкровення Барта^[7]. Хоча Барт, у своїй полемічній брошурі «Ні» («Nein!»), стверджує, що ще з 1929 року Еміль Бруннер почав говорити про «інше завдання богосло-

^[1] Morrison, 63.

^[2] Karl Barth, *Church Dogmatics. Volume 2, Part 1*, T&T Clark (G.W.Bromiley & T.F.Torrance ed., 1957), 172.

^[3] Morrison, "Thomas Torrance's Reformulation of Karl Barth's Christological Rejection of Natural Theology," 63.

^[4] Karl Barth, *Church Dogmatics. Volume 4, Part 1*, G.W.Bromiley transl. (Edinburgh: T&T

Clark, 1956), 45.

^[5] Barth, *Church Dogmatics. Volume 2, Part 1*, 168.

^[6] Morrison, "Thomas Torrance's Reformulation of Karl Barth's Christological Rejection of Natural Theology," 64.

^[7] A.E. McGrath, *The Open Secret: A New Vision for Natural Theology* (Oxford: Blackwell, 2008), 161.

в'я» та «точки дотику». У статті «Інше завдання богослов'я» Бруннер намагався встановити межі для істинного природнього богослов'я, вважаючи, що заперечувати природне богослов'я, як таке, є небезпечно, а також йде всупереч вченню апостола Павла та реформаторів. Він звинувачував Барта, який не бачив, що у проповіді та богослов'ї повинен бути елемент, як називає Бруннер, «полемічного»^[8] богослов'я поруч з догматичним. У статтях «Богослов'я і церква», «Богослов'я і онтологія» і «Питання щодо «точки дотику», як проблема у богослов'ї» (1930–1932) Бруннер стверджував, що існує точка дотику божественної вістки у людини, яка не є знищена гріхом, що є природнім для неї. Цю точку дотику він називає знанням про себе, яким володіє невіруюча людина і яке може привести до віри. Ця точка дотику включає три елементи: по-перше, наша людськість, або наш розум, це те, що відрізняє нас від тварин, наша здатність говорити і розуміти раціональний дискурс; по-друге, суть нашої раціональної свідомості, нашого відчуття створеності і смерті, яка має наступити; і по-третє, наше сумління, сенс якого полягає у фундаментально наповненому почутті провини. Барт критикував такий погляд у «Догматиці» (1932) і у передмові до англійського перекладу «Коментаря до римлян».

Того ж 1932 року Бруннер опублікував книгу по етиці з назвою «Закон і обряди», в якій спостерігається подальше зацікавлення Бруннера загальним одкровенням. У цій праці Еміль додив, що обряди, які відкриваються у

«павутині» життя, являють собою загальне одкровення. Барт, у свою чергу, сказав, що це є порушенням першої заповіді і відніс Бруннера до групи тих, хто, подібно до римо-католиків та ліберальних протестантів, зійшов з істинного шляху. Таким чином, розрив між двома богословами ставав все очевиднішим. На свій захист Еміль Бруннер видає брошуру під назвою «Природа і благодать», в якій він віддає належне Барту за його вплив, хоча його більшість не визнає, говорячи: «Сьогодні ми вже маємо справу не, як п'ятнадцять років тому, з «релігією», а з «Словом Божим», не з тим, що «Бог є в нас», але з одкровенням в Ісусі Христі. Тобто, вже не маємо справи з темами епохи Просвітництва, але з самою Біблією»^[9].

Пишучи цю брошуру, Бруннер ставив перед собою наступні цілі: по-перше, ціль Барта та його є спільною; по-друге, Барт робить неправильні висновки з його центральної ідеї; і по-третє, Барт несправедливо звинувачує в зраді тих, хто не бажає робити висновки, як у нього. Бруннер стверджує, що він, як і Барт, вірить, що в церковній звістці не має два джерела або стандартів: одкровення і розуму, або ж Слово Боже і історії; так само, як християнська практика не має двох стандартів: Закону і обрядів. Сполучник «і» у назві його книги «Закон і обряди» не вказує на узгодженість, але вказує на проблему відносин між законом та обрядами^[10].

Бруннер формує шість тез, які, на його думку, втілюють суть природного богослов'я. Також він вважає, що Барт підтримує ці ідеї, хоча ніде не подає

Natural Theology (Eugene, Or: Wipf & Stock, 2002), 17.

^[10] Brunner, 17–20.

^[8] «eristic» — термін, який був запропонований Бруннером, щоб замінити термін «апологетичний»

^[9] E. Brunner, “Nature and Grace,” in

Еміль Бруннер і Карл Барт.

саме так. Відповіддю Барта, осінню того ж 1934 року, на представлення його погляду Бруннером, було категоричне «Ні».

По перше, imago Dei (образ Божий). Бруннер^[11] розглядає дві сторони образу Бога в людині: *формальну і матеріальну*. Формальний аспект стверджує унікальність людини, відрізняючи її від інших створінь, яка має ціль в собі нести образ Божий, в чому й полягає її відповідальність. Також він зберігає її, незалежно від кількості вчиненого гріха. Матеріальний аспект образу Божого, який включає початкову праведність та свободу вибору, навпаки повністю втрачений під час гріхопадіння, таким чином люди не мають ніякого оправдання. Однак, як

зазначає А. МакГрат, цей аспект вказує і на благодать, за допомогою якої можна відновити втрачену спроможність людства вступати у відносини з Богом^[12]. Барт^[13] вважав такий поділ Бруннера – на формальний та матеріальний аспекти образу Бога в людині – є штучно придуманий. Людина повністю залежить від Божої благодаті для одкровення, навіть якщо намагатися зберегти формальний аспект. Окрім того Барт звинувачував Бруннера у тому, що він є винен у створенні системи думки, внаслідок чого богослов'я стає зовнішнім завданням. Барт доводив, що природне богослов'я не вартує, щоб його систематично розглядати. Робити це, навіть з метою його спростування, означає відійти від істинної основи християнського богослов'я, одкровення Бога в Ісусі Христі, а також відмовитися від істинного методу богослов'я, екзегетики Писання. У кого ж є інтерес до розуміння істинного

^[11] Brunner, 22–24.

^[12] A.E. McGrath, *Emil Brunner: A Reappraisal* (Chichester: Wiley Blackwell, 2014), 119.

^[13] Karl Barth, “No!,” in *Natural Theology* (Eugene: Wipf & Stock, 2002), 75–80.

богослов'я, той зможе пройти повз питання природного богослов'я, як джерела спокуси та помилки.

По друге, загальне одкровення. Бруннер^[14] ж розглядає творіння як само-розкриття художника певним чином. «Художник відомий всіма його працями». Отже, відбитки пальців Творця залишилися в творінні так, щоб можна було їх розглядати як самоодкровення Бога. Вважається необхідним тут доповнити, що пізніше Бруннер відсторонився від тих, хто вважав що вся природа «впала», відносячи це тільки до людства^[15]. Продовжуючи далі, Бруннер стверджує, що це одкровення не знищене, однак через гріх людина є сліпою до нього. Пізніше він говорить вже не про заплений погляд людини, але як «притуплений». Відбиток Бога залишається присутнім у «людському сумлінні та в історії». Людська свідомість з часу створення залишається незмінною, таким чином є сумлінням як особливою свідомістю Бога. Бруннер пояснює це наступним чином: «... знання про гріх приходить лише по благодаті Божій. Ця заява є такою ж вірною, як і інша, що благодать Божа є зрозумілою лише тому, хто вже знає про гріх. Людина без совісті не може бути враженою закликом «Покайтеся та віруйте в Євангеліє»^[16]. У світлі такого розуміння, відповідальність грішника і усвідомлення волі Божої — це одне й те ж поняття. Тому загальне одкровення справді існує. Одкровення в природі та в Христі має одне й те ж походження, таким чином, пов'язуючи ці дві форми одкровення. Далі Брун-

нер стверджує, що для того, щоб зрозуміти зв'язок між цими двома формами одкровення, необхідно розрізнити людське і грішне суб'єктивне та Божественне об'єктивне одкровення у Христі. Тільки той, хто зустрівся з Христом «має справжнє природне знання про Бога». Отже, загальне одкровення не було досконалим, аж до особливого одкровення Божого. Для Барта^[17] єдиною можливістю є те, що Бог може говорити в Христі. Він звинувачує Бруннера у непослідовності, так як, з однієї сторони, люди є сліпі, однак, з іншої, люди можуть якось розпізнати Бога у творінні. Останнє вказує тоді на той факт, що хтось може допомогти за допомогою власної раціональності пізнати Бога перед одкровенням Христа. Таким чином Барт вважає, що Бруннер підриває концепцію Трійці, думаючи, що може досягнути Батька без Сина і Святого Духа.

По третє, загальна благодать. Бруннер^[18] говорить про загальну благодать, коли Бог постійно продовжує підтримувати Своє творіння, що є проявленням Його милосердя. Таким чином, творіння захищене в результаті загальної благодаті від повної загибелі гріхом. Саме цим «загальна благодать» відрізняється від спасаючої благодаті. Барт^[19] ж стверджує, що такий погляд веде до концептуалізації співпраці Бога і людей, що ставить під сумнів основне і вторинне. Навіть якщо і є благодать для збереження, то вона збереже для суду Божого. Барт вбачав у підході Бруннера концептуалізацію подвійної теорії благодаті, що

[14] Brunner, "Nature and Grace," 24–27.

[15] E. Brunner, *Revelation and Reason: The Christian Doctrin of Faith and Knowledge*, trans. O. Wyon (London: Student Christian Movement Press, 1947), 72–73.

[16] Brunner, "Nature and Grace," 32.

[17] Barth, "No!," 80–82.

[18] Brunner, "Nature and Grace," 27–28.

[19] Barth, "No!," 85.

суперечить вченню реформаторів про *sola gratia*. Між благодаттю та природою існує повний розрив. Об'єднувати ці два поняття — це те ж саме, що поєднувати Яхве і Ваала. Також Бога не можна якось пізнати, без Христа. Там, де приймається «*sola*» благодать у одкровенні, там не має місця для природного богослов'я. Якщо Бога можна пізнати через природу, значить, Боже одкровення по благодаті було не повним.

«Окрім і без Ісуса Христа ми взагалі не можемо сказати нічого про Бога та людину та їхні стосунки один з одним». Для Барта, таким чином, істина Божа, а саме одкровення Бога, дане по благодаті, веде до відкуплюючого знання про триєдиного Бога. Саме тому таке знання не може бути відкриттям чи результатом природного богослов'я.

По четверте, обряди в природі. Бруннер^[20] розглядає певні обряди, такі як шлюб та держава, які засновані в творінні. Тут він посилається на Лютера. Вони є дані Богом, але усвідомлюються природним способом, а не особливим. Ці обряди приймаються природньою людиною як добрі, але їх повне значення можна зрозуміти лише за допомогою віри. Барт^[21] стояв на тому, що одкровення в Христі випливає з таких обрядів. Однак, ні розум, ані інстинкт не можуть сказати, яка форма шлюбу правильна. Таким чином, ці обряди не є до кінця зрозумілими і переконливими. Він продовжує свою думку, вказуючи на «закони природи», які є більш чіткіші та послідовніші, ніж «історико-соціальні константи».

[20] Brunner, "Nature and Grace," 29–31.

[21] Barth, "No!," 86.

[22] Brunner, "Nature and Grace," 31.

[23] Barth, "No!," 88.

По п'яте, точка дотику. Бруннер^[22] вважав, що здатність людини справлятися зі словами та відповідальністю робить її унікальною і дозволяє отримувати Слово Боже, тобто є цією точкою дотику. Таке сприйняття повинно розумітися як формальним, а не як матеріальним, з огляду на його розуміння образу Божого. Людина має формальну можливість отримати одкровення, оскільки вона має здатність до

слів. Лише людина посеред інших творінь має сприйнятливість до Слова Божого, через те, що вона є людиною. Бруннер далі стверджує, що «Слово Боже не могло досягти людини, яка цілком втратила свідомість Бога». Це не перешкоджає вченню *sola gratia*; точка дотику лише дозволяє людині слухати Слово Боже, але не дозволяє людині вірити в Слово Боже, так як віра можлива лише через Божу благодать. Доказ Брунера полягає в тому, що Новий Завіт використовує вже існуючі слова, а не створює нові. Барт^[23] вбачає у такому підході суть природного богослов'я, оскільки таке розуміння ґрунтується на припущенні, що формальний аспект людини як образу Божого не був втрачений під час гріхопадіння. Він вважає, що Бруннеру таку точку дотику необхідно назвати як «здатність до одкровення», що суперечить всім постулатам реформації.

По шосте, відновлення формального аспекту образу. Бруннер^[24] стверджує, що творіння не тільки відтворене, але і відновлене. Після навернення помирає тільки матеріальний, а не формальний аспект людини. Матеріальний аспект стає «життям Христа в мені». Відповідно Святий Дух «свідчить з моїм духом», що означає, що формальний аспект продовжує

Барт стояв на тому, що людина не має ніякої спроможності, не має ніяких аналогій з самим собою, щоб пізнати природу і буття Бога як Господа, Творця, Примирителя, і Відкупителя.

існувати. Нове творіння просто оновлює цей формальний аспект, але не відтворює його. Барт, розглядаючи такий підхід, приходять до висновку, що така людська точка дотику розглядається як та, яка передуює одкровенню Божому. Окрім одкровення в Ісусі Христі, йде мова також про інше знання про Бога. Отже, Бруннер вважав природне богослов'я сприйнятливості людства до Божого Слова, так як «залишок» образу Божого був збережений в людях. Барт^[25] різко звинувачує Бруннера у викривленій інтерпретації Кальвіна та римо-католицизму. Він вважає, що Бруннер оминув суверенітет і обрання Бога в Христі, що є відправною точкою в роботі

Кальвіна. Оправдання та освячення, що є Божественною дією, ставлять під сумнів спроможності людей. Прийняти факт, що образ Божий в людині не повністю втрачений — це піти проти вчення реформаторів і прийняти підхід римо-католиків (томістів) або ж неопротестантів^[26]. Також Барт посилається на 2 Кор. 5:17, де сказано, що людина дійсно є новим творінням, а не просто оновленим творінням, як пропонує Бруннер.

Людина повністю «впала» через гріх, тому не спроможна ні до чого, лише очікує на благодать Божу для спасіння. Прийняти те, що, людина має якусь спроможність до одкровення, це стати на дорогу спокуси в гордості власної раціональності, що її спасіння було спричинене в результаті «маленької» спроможності зробити щось раціонально. Барт наводить тут ілюстрацію, що людина, яка тонула, але була врятована компетентним плавцем, не зможе сказати, що була врятована, бо допомагала йому.

В контексті останнього пункту Бруннер^[27] говорив, що завданням богословського покоління того часу було знайти шлях назад до відновлення істинного природного богослов'я. Ставлячи запитання «що?» і «як?». Барт^[28] же вважав, що «наше завдання відновити розуміння одкровення, як благодаті і благодаті, як одкровення, тому необхідно рішуче відвернутися від понять «правильно» чи «неправильно» у природному богослов'ї». Природне богослов'я є відповіддю на хибне питання «як?», що не є завданням богослов'я.

Бруннер, як стверджує Нейл Ормерод, писав про можливість повернутися до природного богослов'я «не як до раціоналістичного автономного

^[24] Brunner, "Nature and Grace," 21, 35–46.

^[25] Barth, "No!," 95, 103, 108.

^[26] Barth, 86–88.

^[27] Brunner, "Nature and Grace," 44.

^[28] Barth, "No!," 73, 123.

підходу до Бога, але через прочитання християнської доктрини про творіння»^{129]}. Таким чином він вважав, що природне богослов'я можливо відновити, на відміну від Барта, який не визнавав цього і не вбачав у цьому необхідності.

Пізніше Бруннер видає другу редакцію своєї праці «Природа і благодать», у якій намагається уточнити і пояснити свою позицію. У 1937 році ще один внесок в полеміку, між двома богословами, був зроблений Бруннером завдяки публікації його праці в сфері християнської доктрини про людину, під назвою «Людина в протесті». У цій праці богослов стверджував, що лише завершена богословська антропологія, яка починається з великих центральних істин християнської віри — Трійця, вибір, і втілення, які спрямовані до останнього відкуплення, — буде позицією, що виражатиме, на противагу Карлу Барту, відповідальність людини.

Далі Барт дає детальну оцінку погляду Бруннера і приводить читача до висновку, що його погляд суперечить основним принципам Реформації: *sola gratia, sola scriptura*, що «благодать є єдине джерело спасіння, а Писання є єдиною нормою для віри». Ключовою тезою у Барта було те, що повне одкровення є можливе лише в Ісусі Христі по благодаті. В умовах кризи церковної боротьби в Німеччині у нацистський період, мабуть, лише богослов'я, яке є повністю христощентричним, могло б бути ефективним.

Отже, основна відмінність, між богословами, полягала у відношенні об'єктивного одкровення в творінні, яке додаткове до даного в Писанні, а також людській здатності для отриман-

Еміль Бруннер (1889–1966).

ня одкровення, яке відрізняється від праці Духа Святого. Насправді, основою для полеміки між богословами був різний підхід до розуміння того, як гріх вплинув на людину. Барт стояв на тому, що гріх повністю знівечив людину, яка не спроможна пізнати Бога, це стосується не тільки язичника, але й християнина, який має знання Бога по вірі є даром від Бога.

Бруннер вважав, що, хоча гріх і спотворив людську природу так, що вона не може сама пізнати істинного Бога, все ж в її ідолопоклонстві є слабке, невиразне знання, яке стоїть у діалектичному відношенні до істинного знання. Гріх призвів знання людини про Бога у безладдя, неорганізованість, але повністю не знищив його. Віра не тільки дає людині знання про Бога як Спасителя, але також відкриває їй очі на всюдиприсутнє божественне одкровення у творінні, хоча

^{129]} N. Ormerod, *A Public God: Natural*

воно є не повним для неї. Однак, все ж, таке знання є необхідним доповненням до одкровення, явленого в Христі. Таким чином, «у кожному творінні, дух його творця, в певній мірі, можна впізнати»^[30]. Однак Бруннер йде далі, стверджуючи, що одкровення у творінні має значення для нас так, як є окремим і передуючим до того, що в Ісусі Христі, яке перше відкриває наші очі. Однак у такому підході складно все ж дати до кінця відповідь на те, як і що можна тоді пізнати за допомогою природного одкровення, приймаючи при цьому те, що людина сліпа або ж бачення у неї притуплене.

Розглядаючи поділ людини у Бруннера, то такий погляд, за Р. Холдером, нагадує вчення Іринея, який розділяв природу людини схожим чином, вважаючи, що людина зберігає образ, тобто раціональний характер і вільну волю, при гріхопадінні, але втратила подобу, тобто моральну чесноту і праведність^[31]. Автор посилається на Лютера та Кальвіна, які зазначають, що Іринею не вдалося зрозуміти, що Бут. 1:26 виражене типовим єврейським паралелізмом. О'Донован вважає, що таке визначення людської природи веде до відмови від тих, хто не є відкрито відповідальними або лінгвістично наділені (наприклад, ненароджені, розумово неповносправні), як і зазначав сам Барт: «Чи й вони не діти Адама? Хіба Христос не помер за них?»^[32].

Theology Reconsidered (Minneapolis: Fortress Press, 2015), 15.

^[30] Brunner, "Nature and Grace," 45,47.

^[31] R.D. Holder, "Karl Barth and Legitimacy of Natural Theology," *Themelios* 26, no. 3 (2001): 29.

^[32] J.E. O'Donovan, "Man in the Image of God: The Disagreement Between Barth and Brunner Reconsidered," *Scottish Journal of Theology* 39, no. 4 (November 1986): 434.

Все ж необхідно визнати, що саме нацистська ідеологія та історичні події 1930-х років призвели до того, що Барт заперечував вчення Лютера про божественно створені «постанови», такі як сім'я, церква і держава, зокрема, звичайно, останнє, яке оберігало творіння від занепаду. Однак Бруннер підійшов до даної теми досить обережно. Він відрізнив шлюб як «постанову творіння» від держави, яка є «обрядом збереження», оскільки останнє є пов'язане з гріхом. Барт ж у листі до друга у жовтні 1933 року зазначає, що, оскільки Бруннер фактично не жив у Німеччині, він не мав змоги зрозуміти, наскільки критичною стала там ситуація^[33].

Також необхідно вказати на спільний між ними той факт, що вони обоє визнавали потребу людини у проявленні до неї благодаті Божої, необхідної для спасіння. З цього також можна зробити висновок щодо Бруннера, що він насправді намагався зберегти, з однієї сторони, реформатське вчення про спасіння на основі благодаті та віри, з іншої, якесь пізнання Бога людиною за допомогою природи. Тому, як зазначає Браун, «Барт не мав великих труднощів, націлюючись на нього, просто використати його невизначеність у своїй позиції»^[34].

Окрім цього, необхідно зауважити, що сам Бруннер не визнавав те, який висновок робили в результаті даної дискусії, а саме, що він є прихильником і

^[33] Karl Barth et al., *Gesamtausgabe. 5 [...]: Briefe Karl Barth – Emil Brunner: Briefwechsel 1916 – 1966* (Zurich: Theologischer Verlag, 2000), 237–40.

^[34] C. Brown, *Karl Barth and the Christian Message* (London: Tyndale, 1967), 86–87.

^[35] E. Brunner, *Man in Revolt: A Christian Anthropology*, trans. O. Wyon (Philadelphia: The Westminster press, 1947), 527.

захисником природного богослов'я^[35]. Барт ж вказував на те, що Бруннер притримувався якоїсь форми природного богослов'я. А. МакГрат також робить висновок, що центральною ідеєю в даному диспуті є дещо інше, але ніяк не природне богослов'я, хоча він по новому віддає належне природі. Далі автор пояснює, що «це не було «природним богослов'ям» у сенсі пропонування раціональних доказів існування Бога, але більше в сенсі інтуїції Божої присутності та характеру відображення у створеному порядку, і пошуку такого знання ... завдяки божественному самооб'явленню»^[36].

Аналізуючи дебати між двома богословами, можна побачити, що їх основу складають два моменти – це їхні власні ключові ідеї, які вони базують на Писанні, і, зокрема, їхнє тлумачення реформаторів Кальвіна і Лютера. Як підтверджує останню думку А. МакГрат, «обоє, Барт і Бруннер, інтерпретують ранні реформатські

традиції з урахуванням власних богословських припущень, пропонуючи досить вибіркоче прочитання Кальвіна та інших реформатських джерел»^[37].

Отже, Барт стояв на тому, як це було вище показано, що людина не має ніякої спроможності, не має ніяких аналогій з самим собою, щоб пізнати природу і буття Бога як Господа, Творця, Примирителя, і Відкупителя. Саме тут Барт вбачав помилку у римокатолицькому богослов'ї, яке припускало, що ми маємо таку спроможність, на чому базується й природне богослов'я. В результаті цього Барт звинувачує як римокатолицьке богослов'я, природне богослов'я, богословів VIII-XIX століття, а також лібералів і навіть прихильників діалектичного богослов'я у тому, що вони таким чином «посягають на Бога»^[38]. Божа готовність бути пізнаним є даром Бога людині через Ісуса Христа та Його спасаючій дії.

Бібліографія

- Barth, Karl. *Church Dogmatics. Volume 2, Part 1*. T&T Clark. G.W. Bromiley & T.F. Torrance ed., 1957.
- . “No!” In *Natural Theology*, 65–128. Eugene: Wipf & Stock, 2002.
- Barth, Karl, Emil Brunner, Hans-Anton Drewes, and Hinrich Stoevesandt. *Gesamtausgabe. 5 [...] : Briefe Karl Barth – Emil Brunner: Briefwechsel 1916 – 1966*. Zurich: Theologischer Verlag, 2000.
- Brown, C. *Karl Barth and the Christian Message*. London: Tyndale, 1967.
- Brunner, E. *Man in Revolt: A Christian Anthropology*. Translated by O. Wyon. Philadelphia: The Westminster press, 1947.
- . “Nature and Grace.” In *Natural Theology*, 15–64. Eugene, Or: Wipf & Stock, 2002.

- . *Revelation and Reason: The Christian Doctrine of Faith and Knowledge*. Translated by O. Wyon. London: Student Christian Movement Press, 1947.
- Holder, R.D. “Karl Barth and Legitimacy of Natural Theology.” *Themelios* 26, no. 3 (2001): 22–37.
- McGrath, A.E. *Emil Brunner: A Reappraisal*. Chichester: Wiley Blackwell, 2014.
- . *The Open Secret: A New Vision for Natural Theology*. Oxford: Blackwell, 2008.
- O'Donovan, J.E. “Man in the Image of God: The Disagreement Between Barth and Brunner Reconsidered.” *Scottish Journal of Theology* 39, no. 4 (November 1986): 433–59.
- Ormerod, N. *A Public God: Natural Theology Reconsidered*. Minneapolis: Fortress Press, 2015.

^[36] McGrath, *Emil Brunner: A Reappraisal*, 229.

^[37] McGrath, 99.

^[38] Karl Barth, *Church Dogmatics. Volume 2, Part 1*, T&T Clark (G.W. Bromiley & T.F. Torrance ed., 1957), 71–75.